

ЛЕКСИЧКИТЕ НАСЛОЈКИ ВО СТАРΟΣЛОВЕНСКИТЕ РАКОПИСИ

Резиме: Во овој труд ќе посветиме внимание на лексиката во старословенските ракописи и лексичките слоеви коишто може да се забележат во нив. Правописот на еден ракопис како и неговиот лексички состав, зависат од влијанието на предлошката, како и од подоцнежните наслојки, внесени во преписите што му предходат на зачуваниот ракопис, во кој може да е одразено влијанието на некој книжевен центар со што го наложил својот авторитет и, најпосле, делумно од говорот на пишувачот на ракописот, со што доаѓа до израз во последниот препис. Според тоа, подоцнежните преписи се многу побогати и по својот лексички состав и по стилските средства и во нивната лексика можеме да изделиме неколку лексички слоеви. Покрај архаичниот лексички слој, за кој се претпоставува дека бил својствен за првиот кирилometодиевски превод, како последица на влијанијата на кои бил текстот изложен во различни историски периоди, на различни територии од словенскиот дијалектен ареал, значи, како резултат од влијанието на различните книжевни школи и редактори, како и на последниот пишувач, во подоцнежните преписи свое место наоѓаат и лексичките иновации. Ќе се обидеме да дадеме и краток осврт на обемноста на синхрониски и дијахрониски план којашто ја има еден лексички слој, но ќе го дескрибираме и меѓусловенското јазично влијание во старословенските ракописи, како и влијанието коешто меѓу себе го имаат словенските јазици во процесот на нивното создавање.

Клучни зборови: лексика, наслојка, старословенски ракописи, меѓусловенско

Лексиката на старословенските ракописи е специфична и мошне интересна, и тоа од повеќе аспекти. Во таа смисла, треба да укажеме на употребата на ретките зборови, односно на оние зборови кои се среќаваат или поретко се среќаваат во старословенските текстови. Изненадува присутвото на голем број сложенки, кои го збогатуваат јазичниот израз на авторот и му даваат своевиден белег на текстот. Присуството на ваквата богата, разновидна, а наместа дури и необична лексика, секако дека се должи

¹ snovotni@yahoo.com

на карактерот на различните жанрови. Притоа мислиме и на слободата која ја имале пишувачите на ваквите текстови.

Нашата цел не е да ја обработиме целокупната лексика на определени ракописи, но ќе се обидеме да се задржиме на некои покарактеристични зборови или групи од историјата, религијата и од секојдневието и на таков начин да се приближиме и да го дадеме нашиот придонес кон можноста за обработка на целокупната лексика на старословенските ракописи. Едно вакво истражување, односно споредбена лексичка анализа, би била значајна за историската лексикологија на македонскиот јазик.

Лексичкиот состав на еден ракопис зависи од повеќе фактори, како што се влијанието на предлошката, потоа од говорот на пишувачот на ракописот, влијанието на книжевниот центар во кој е пишувачот. Исто така, големо влијание има и директниот јазичен контакт на словенската писменост со грчкиот јазик,² влијанието на моравизмите, преславизмите, панонизмите, семитизми и латинизмите.

Лексичката анализа ја вршиме од аспект на досегашните лексички проучувања на старословенските и на македонските црковнословенски ракописи.³ Притоа, како основа во обработката на лексиката ја користиме класификацијата на С. Новотни⁴, која е прилагодена и делумно видоизмената во зависност од спецификите на материјалот кој го нудат нашите ракописи.

Во делот што следи ќе започнеме со поделбата на лексиката на лексички наслојки кои ги бележиме во старословенските ракописи, а ќе започнеме со лексичката наслојка од семитски ареал.

- Семитизми

Име *Семити* доаѓа од името *Сем* (евр. *Шем*), кој бил син на Ное. Еврејскиот јазик е дел од семитското јазично семејство, во кое спаѓаат јазиците на повеќе канански народи.⁵ Еврејскиот јазик е единствениот јазик од канаанските јазици што е наполно зачуван според Стариот завет.⁶ Овој јазик кој е фиксиран за старозаветните книги во кои, покрај други содржини, е опфатено нивното формирање и контактите со другите семитски народи и

² Б. Конески, Контакти во речникот со балканските јазици, Историја на македонскиот јазик, Скопје 1967, 217–221.

³ При изложување на лексичкиот материјал се користевме со *Lexicon palaeoslovenico - graeco - latinum emendatum auctum ed edidit Fr. Miklosich, Vindobonae 1862–1865*, како и *Slovník jazyka staroslovenskeho, lexicon linguae paleoslovenicae, Academia Nakladetství Československé věd Praha 1974*, Индекс кон речникот на македонските библиски текстови, *Македонистика* 4, 1985, ИМЈ, Скопје 1985, *Старословенско-македонски речник (со грчки паралели)*, В. Десподова, С. Новотни, Е. Јачева-Улчар, М. Чичева-Алексиќ, Прилеп-Скопје 1999.

⁴ С. Новотни, *Слоештички патерик*, Скопје 2013.

⁵ *Enciklopedija Leksikografskog zavoda*, Т. V, 678.

⁶ *Enciklopedija Leksikografskog zavoda*, Т. III, 286.

нивните контакти со други поразвиени цивилизации.⁷ Контактот со другите народи се одразил и на јазичен план најчесто јазичното влијание се огледа во лексиката, а лексичките единици кои се од семитско потекло се нарекуваат со едно име семитизми. Во текот на хелинистичкиот период на еврејската литература од III до I век во Александрија е извршен превод на Библијата од еврејски на грчки. Според легендата овој превод е извршен од 72 учени мажи, од каде потекнува и името на грчкиот превод Септуагинта. Со ширењето на христијанството низ грчко-римскиот свет при вршењето богослужба се користи и Септуагинта. На овој начин голем број на семитизми навлегле во грчкиот јазик.⁸ Во втората половина на деветтиот век од грчки на словенски е извршен првиот словенски превод на евангелието. Преку библиските книги кои биле преведувани од грчки јазик на старословенски, во старословенските текстови навлегуваат низа семитски изрази што претходно го нашле своето место во грчкиот јазик.⁹ Зборови од оваа група кои потесно се поврзуваат со еврејскиот-староеврејскиот односно арамејскиот лингвистички ареал, а се однесуваат кон термилошката лексика: 1) авва (ἄββᾶ) од арамејски: 'abba (хебр. אב) - отец: ИАКО БЕСѢДОВАТИ ХОТЕЩОУ АВВА. ОНЪ ЖЕ СЪ БГАТНМЪ ВЪНДЕ; ГЛАШЕ АВВА ДАНИЛЪ, СКАТНЦОТЪСКИ; ВЪДѢВЪ ЖЕ АВВА ПОЛОЖИ ТѢЛО ЕГО ВЪ СВѢЩЕННЦѢ; РѢ АВВА, НРЕНЕ И БРАТИ ПОДВНГНѢМЪ БИЕ; ВЪ СОФРОНИИ, КЕ АВВѢ НОСИФУ КЪ ДЕВЕТЫН ГЛА ЕМОУ АВВА СОФРОНИИ; БѢШЕ ЖЕ АВВА ПОХОМНИИ НГОУМЕНЪ МУЖЪ; ПОВѢДА НАМЪ АВВА АПОЛО ОУЧЕННЪ АВВА СИСОА ИАКО В НАЧЕЛѢ ЕГДА ПРИНДОУХЪ КЪ АВВѢ СИСОУ; ПРИНДЕ БѢСЪ ПАКЪ КЪ СТАРЦОУ ГЛА ЕМОУ НЕ СКРѢБЫ АВВА, ПОНЕЖЕ МНОГО БГАТСТВА ИСПЛЕНЕТЕ ЗА СЕ ИТН.; 2) амниъ (ἀμνί) од хебр. -нека биде, така е навистина: ВЪ ВСЕ ВѢКЫ ВѢКОМЪ АМНИ; ЦѢВѢЦА АНДРОНИИ АМНИ. 3) геона (γέενο) грцизирано од хебр. גֵּהַ הַיְנוֹם -пекол, ад: ОСОУЖЕННЫМЪ В ГЕОНѢ И ПОГНБОУ СЪ ЗМНИЕМЪ ВЛОЖЕНН БОУДОУТЬ ВЪ ГЕОНѢ БЛАЖЕНЪ; ПОВИНЫИ ЕСТЬ ГЕОНѢ ОГННОНА ИЕЖЕ. 4) еврѣн (Еβραῖος) -Евреин; еврѣнскъ (εβραϊκός) - еврејски: СЪ НИИИ ЦТРОУНЦЪ ЕВРѣНСКИИ СНИИ СОУЦЪ АРХИЕРЕОВЪ; С НАМИ ПРИНОШЕННЕ ПРИНЕСТИ ЕВРѣНЪ СЪ; СНИИ ЖЕ ЕВРѣНЪ МЛНИИ БѢ; ЕВРѣНЪ СИ ИГДА РАЗОУМѢ ИАКО ОУЖЕЖЕНА БЫ ПЕЦЬ; ЦѢРОУЕ НѢКОЕ ЕВРѣННА ВЪ НЕГДѢ ЖЕ ПАСТНИИ; ВЪКОУПѢ ЖЕ И ЦѢРОУНЦЪ ЕВРѣНСКИ С НИИИ; ЦѢРОКЪ ЕВРѣНСКИ И СИѢСТЬ; НѢКЪ БАНАРЪ ЕВРѣНЪ ИТЪ...БАНИО ГРА ТОГО; ВЪЗЪМЪ ЖЕ ЗЛАТО ЕВРѣНЪ И ПРАВЕДНО БЫ ЦѢРОУЕ; ИАКО ВѢРЪСЪ, ЕВРѣННОУ ПОВЕЛѢХЪ ИТН. 5) паска, пасха (πάσχα) -Велигден, пасха: ПРАЗНИКОУ СТЫИ ПАСКИ. 6) сатана, сотона (σατάν) и σατανᾶς) од хебр. satan, арамејски: САТАНА - сатана, гавол:

ХОДИТИ НИОКЪ БИТИ НЕПѢЦЕВѢТНХЪ САТАНА СИ; ПО МАЛОУ ТВОРИТЪ САТАНА ДА СЪТВОРИТЪ ЧЛВКА; ВЪ НЕПРАВИИ МѢСТО СОТОННИИСКЫИ ИАЖЕ КЪ БРАТИ;

⁷ Мала енциклопедија, Београд, 1968, 606–608.

⁸ В. Десподова, Студии за македонската средновековна лексика, Скопје-Прилеп, 1997, 215.

⁹ В. Десподова, Лексичкото и семантичкото влијание на грчкиот јазик во македонските библиски ракописи, сп. Македонски јазик 34 (1983), 157–165.

мысломъ сѣмены быти сотопано неврун; како сотопино дѣло творитъ; въ ненависти мѣсто сотопиньскыи еже къ брати нашен ревность лоукавство. 7) серафимъ (Σεραφίμ) - Серафим, еден од чиновите на небесната хиерархија. Серафимите биле ангели од последен ред. Во книгата на пророкот Исаија Серафимите се опишуваат како небесни суштества (ангели) со човечки лик кои имале по шест крилја:¹⁰ въкоупѣ же и серафимъ летеця; слышавъ же си блаженны серафимъ рѣ еи; великии серафимъ прѣставы се въ томъ ринѣ. 8) херувимъ (χερουβίμ) - херувим: испльны огня въ оустрашеннии шоуумъ херувима и ми ннзюу оуню.

Во македонските средновековни ракописи во целост се преземени географските имиња и придавките изведени од нив онака како што се наведени во Библијата. Сп.: аскалонъ: како шышоу ми рѣ въ аскалонъ посѣтити нѣкыи ѿ отецъ; вавилонъ (Βαβυλών) : видѣти како же нѣкогда вавилоньскаа печь; аггль въ печь вавилоньскоую стымъ; нѡрдана (Ἰορδάνης) : блнзъ соуци оую рѣкы нѡранаа въ тон же поустиини; по малѣхъ жеднеухъ сынде къ нѡраноу и обрѣте нѣкоего; и веде въ пещероу блнзъ стго нѡрана и затвори него тоу.

За разлика од другите македонски средновековни ракописи во кои среќаваме голем дел од семитските машки лични имиња, во Слоештичкиот патерик среќаваме само неколку машки семитски имиња: авраамъ (Ἀβραάμ) : рѣ бѣ реки авраамоу и саррѣ нзыди ѿ земле; адамъ (Ἀδάμ) : въ адамѣ възношенне; нѡсифъ (Ἰωσήφ) : въ софроние, къ авѣвъ нѡсифоу къ деветын; нюда (Ἰούδας) : обрѣте се фторн нюда; канъ (Κάν) : ннцнмъ раздають канноу пбеще се; вноуци канновы бѣше въ градѣ томъ.

Како подгрупа можеме да ги изделиме лексичките единици кои означуваат припадност кон одредена етничка групација и жители на одредена област: аравиа (Ἀραβία) : сна именовъ ромъ ѿ аравиѣ повѣда намъ; нюдѣн (Ἰουδαίος) : грѣдѣниѣ нюдовъ погыбающаа красота; пррка къ нудеомъ глнця; и веси въ нен же живѣхоу хтыннне ннудене. нмоуци е скоты многы; не хощоу исеми нуденска хлѣбаасти; нехотѣвшоу нмоу нсти нуденска снѣденна; безаконнхъ нюдѣн снъ еи; съпротивляющнм се намъ нудеомъ обреценне къ гоу; мадннмъ (Μαδιάμ) : како датн вал.акоу црѣви маднамскоу злыю свѣтъ како да поставитъ жени гражданьски; содомъ (Σόδομ) : и ныѣ содомлѣномъ и татемъ и сребролюбцемъ.

- Грцизми

Првите преводи на старозаветните книги на старословенски јазик се, пред сѣ, преводите од грчки јазик. Значи, старословенскиот јазичен и стилски систем бил под силно влијание на грчкиот литературен јазик, врз чија основа се изградила и христијанската религија на овие простори.¹¹ Во

¹⁰ Старословенско - македонски речник со грчки паралели..., 416.

¹¹ Ф. Шепард, Византија, О културама, Београд 1972, 183.

преводите од овој период влијанието на грчкиот јазик најмногу се огледа во лексиката на овие текстови.

Од грчко потекло се преземаат обично зборови кои се однесуваат кон сферата на религијата и на црквата.

Тие ја сочинуваат најмногубројната подгрупа во старословенските текстови. Сп.: адъ (ἄδης), ангелъ (ἄγγελος), апостолъ (ἀπόστολος), архангелъ (ἀρχάγγελος), архангелство (τῶν ἀρχαγγέλων), архиепискоупъ (ἀρχιεπίσκοπος), архiereвѡвъ (τοῦ ἀρχιερέως), архимждртъ, днаволъ (διάβολος), днаконн (διάκονος), евангелне (εὐαγγέλιον), епискоупъ (ἐπίσκοπος), епифанъ (Ἐπιφάνιος), нгоуменъ (ἡγούμενος), ндолне (εἰδώλιον), нерен (ἱερέυς), мнро (μύρον), олѣн (ἔλαιον), патрнархъ (πατριάρχης), псалъмъ (ψαλμός), стнхъ (στίχος), ѡпархъ, харѡфнлакъ.

Покрај лексемите што означуваат црковни чинови, во стсл. текстови се среќаваат и грцизмите кои немаат соодветен словенски еквивалент во овој текст: евноухъ (εὐνή), евноуха, нже д̑ н̑на; евноухѡу же къ мнѣ г̑люцоу; нподромъ (ἰπλόδρομος), нже г̑л̑ се нподромъ како тамо стоѡщн̑ ѡн̑ начетъ цѣловатн̑ тамо стоѡщн̑е ндолн̑; келна (κελλίον), въ келнахъ нарицаѡмьхъ оутешенн̑е; корабль (κοράβιον), се јавува во две фонетски варијанти, корабь и корабль. Оваа лексичка единица се смета за најстара единица земена од грчкиот јазик, која во словенскиот јазик е навлезена преку јазичниот контакт и со латинскиот јазик.¹² Сп.: н створн̑ м̑лоу ѡ кораблн̑ моѡемъ како наложн̑ нхъ; вьшешѡу мн̑ въ корабь ндоухъ въ ѡнн̑; плаванн̑е створн̑ с кораблемъ сво... въ афрд̑гн̑ю; со соодветни структурни морфеми, образувани се лексички единици од типот: како прѣнтн̑ х̑оте в рн̑мь корабн̑цн̑ же мн̑юще како внесль̑ несть; вьсь стар̑цоу повелѣвшѡу тако корабн̑нкомъ н̑ г̑ла старьць з̑ѣ; лнтра (λίτρα), писанн̑е дл̑жна соущ̑е н̑ лнтръ з̑л̑; н прннесохъ р̑ лнтръ злата; манастирь (μοναστήριον), понеже бысера многоцѣна нмоущ̑е въ манастира нашемъ; мнлотъ (μηλωτή), вьзехъ мнлотарь мон̑ н мало соунва н мало хлѣба; мъннхъ (μοναχός), р̑ѣ̑ емоу мннхъ въ нстнноу брате зѣло; полата (πολάτιον), црскы нлн полата црева да нмать; прнтворъ (πραϊτώριον), вьсходѣ оноумъ прнтворъ нѣкы оутвр̑ж̑енъ; скнма (σχημα), ѡрекыше се мнра нжете н скнмн̑ вещьмн̑ мльвытн̑; трапеза (τράπεζα), двою дню хлѣбъ на трапезѡу ѡмоу даваше; к̑ вечерѡу обр̑ѣте хлѣбъ на трапезѣ съвыше емоу.

Покрај претставените грцизми, се среќаваат и дублетни форми, односно среќаваме заемки од грчкиот јазик кои имаат словенски еквивалент во ракописите. К̑е издвоиме примери за неколку лексичките дублети во кои едниот збор е заемка од грчкиот јазик, а другиот негов словенски еквивалент.¹³ Притоа би нагласиле дека во ракописите наидуваме на две

¹² М. Миовски, Хлудов..., 172.

¹³ Примерите кои ги даваме во овој труд главно се преземени од дублетните форми кои се претставени во книгата на Львов, А. С. Очерки по лексике памятников старославянской письменности, Москва 1966.

основни групи. Првата група ја сочинуваат дублети кај кои отсуствува едната единица, додека во втората група спаѓаат дублетите кај кои ги среќаваме и двете форми, и словенската и грчката.

- (аеръ)¹⁴: въздоухъ (αἴρ) ” во Слоеш не е забележана употреба на грчкиот еквивалент аеръ, туку само неговиот словенски еквивалент въздоухъ: свѣтъ и належитъ ѿко же въздоухъ нѣкытънькъ призраченъ; крнлѣ вѣтръ ннхъ сѣден и ѿзѣн и въздоухоу ѿко же хощеть испитоуеъ срца; ѿго роука на въздоухъ простръта; (ароматъ) : вонн (αρομα) - непреведена, грчката лексема ароматъ не е забележана во Слоеш. Во ракописот се претпочита преведената лексема вонн: въ вонѣ блгоуханоуо; обрѣте се таковаа вонн испльненаа начеше же възыратн; (власфимна) : хоула (βλασφημία) - грцизмот власфимна воопшто не се среќава во ракописот. За овој грцизам се употребува неговиот словенски еквивалент: прнѣ бѣган поухвалн стидн же се хоулы рѣн се; не хоули бѣжна длготрѣпѣнна обьци е бо ѿсть пользно; ѿко хоулиши ѿче; ндолъ : (коумнръ) (εἶδωλον) - во стсл. ракописи се среќава и грчката лексема ндолъ: поклонати се ндоломь колнко тѣмь; поклоняеъ се ндоломь азъ же неѣевавъ; и поклоняеъ се ндолоу и ѿко млтвоу; начеть цѣловати тамо стоицине ндолн. Лексемата ндолъ во ракописите се јавува како продуктивна зборообразувачка основа: ѿтець си блуде къ ндолослужителъ естъ глахъ старцоу прѣвѣстниче и ндолослужителю блудниче; равнаа себѣ ндолослужителѣ, блоннка; азъ възывахъ прѣлогатю и ндоложрѣе ѿко же мнози ѿ отецъ на гла мон съратн се; вѣко мьсти ме ѿ ндолослужителѣ; стра радн ндолослужителъ нмѣе много; и спѣсть ѿ ндоложртвѣннн и пивѣ ѿ крѣвы ѿ и спѣдохъ; азъ поклоннхъ се слнцоу и спѣдохъ ндоложртвѣнаа и повелѣаетъ и ва; (кувоть) : ковѣегъ (κιβωτος); во ракописите поретко се среќава грчката лексема кувоть, додека словенската варијанта - ковѣегъ се јавува во повеќе примери: сътворити ковѣегъ златъ и оукрастити каменнемь дръгимь; блгодѣтноу искниѣ ис ковѣега мнра благо.¹⁵

Втората група спаѓаат дублетите кај кои ги среќаваме и двете форми, и словенската и грчката.

- нюденскъ : жндовьскъ, нюден : жндовннъ, евренскъ (ιουδαίος, εβραϊκός). Словенската варијанта на грчкото ιουδαίος низ ракописот ја среќаваме само во неколку примери: пастыроу тежекъ оубѡ естъ... ж ндовьскы ты бо чаютъ прѣшѣствна; паче народомь оубыцамь жндовомь чнтоуце; ѿ члѣкъ ннкого нн ѣлнна нли жндовнна нли грѣшннка нли кого мнрѣскы. Грчката варијанта се употребуваат во примерите: и плѣтное грѣдѣнне нюдовъ погыбаюцина красота; слншноу бѡ пррка къ нюдеоомь глѣци а нже и людн ѿго тогда бѣхоу; въ нен же живѣхоу хтѣннне и нюдене

¹⁴ Во заграда ги наведуваме зборовите кои отсуствуваат во текстот.

¹⁵ Одбележана е и во евангелиски текстови, во апостолот, псалтирот, паремејникот, триодот и во паренезисот, (сп. Инд).

НЕ ХОЩОУ СЕМУ^о НЮДЕНСКА ХЛѢБАА ИСТН; НЕХОТѢВШОУ ЈЕМОУ ИСТН НЮДЕНСКА СНѢДЕННА; БЕЗАКОНЬНИХЪ НЮДЕН СИНЬ ІЕ; СЪПРОТИВЛЯЮЩИМ СЕ НАМЪ НЮДЕСѠМЪ ОБЕЩЕННЕ КЪ ГОУ; ПОНАТАМУ ВО ПРИМЕРИТЕ СО ЕВРЕНСКЪ: СЪ НИМН ОТРОУИЦЬ ЕВРЕНСКИМН СИНЬ СОУЩЬ АРХНЕРОВЬ; С НАМИ ПРИНОШЕННІЕ ПРИНЕСТИ ЕВРЕННЬ СЫ; СИНЬ ЖЕ ЕВРЕННЬ МЛНМЪ; КОТОРОГО Ѡ ЕВРѢИИ СИНЬ ЕСН; ВЪКѠПѢ ЖЕ Н ѠРОУИЦЬ ЕВРЕНСКИ С НИМН; ИАКО ЖЕ Н МЫ ВЪЗЕМЪ ѠРОКЪ, ЕВРЕНСКИ С СНѢСТЫ; ВЪЗЕМЪ ЖЕ ЗЛАТО ЕВРЕННЬ; ИАКО ВѢРЬСЬ, ЕВРЕННОУ ПОВЕЛѢХОМЪ ЗАГРАДИТИ ПЕЦЬ ВЪ ТЕЖЕМЪ ЖЕ БЫ Н ЕВРЕННЬ НАЧЕТЬ ИСПОВѢДЕВАТИ ВЪСОУ ИСТИНОУ; ИКОНОМЪ : ПРИСТАВНИКЪ (οἰκονομίας). Грцизмот ИКОНОМЪ се јавува во неколку примери во ракописот: ПРѢДАШЕ ЈЕГО ИКОНОМОУ ОН ЖЕ СѢТЪКЪ ЈЕГО Н ВОЛОУ Н МН ЖИЛАМИ БНІЕ; ГЛАТИ КЪ ИКОНОМОУ НОСОКОМНА ПРИВЕДЕ ЈЕГО КЪ МНѢ. Како словенски еквивалент за грцизмот ИКОНОМЪ се среќава лексемата ПРИСТАВНИКЪ: ПРИСТАВНИКА РОУКОПИСАН...МН ТРЕСОУЦА Н НАРЕДИ; Н ВЪСАКОУ ВЕЦЬ ЧРѢВНОУЮ Н ПРИСТАВНИКЪ ЖЕ ПРИСТАВИТИ ТВОРИТИ. Освен горенаведените грцизми, во ракописите среќаваме и семантички калки од грчкиот јазик.¹⁶ Ке ги споменеме примерите како: глаголот СѢДѢТИ кој покрај значењето седи се јавува и со значење живее, понатаму напишати со значење нацрта, како и калката ВИДѢТИ СЪНЪ. Лексемата СѢДѢТИ се употребува со значење живее¹⁷ во примерите: ИЖЕ БАЛНАМЪ ДОМОУ ТОМУ^о ВЪ ДОМОУ СВОЕМЪ СѢДЕ; ѠШЪЛНИКЪ ДНВЕНЬ ИМЕНЕМЪ ІѠАНЬ СЪ СВОИМЪ ОУЧЕНИКОМЪ СѢДЕ; ВЪПРОСИШИ ЧТО ЕСТЬ ВНА ІЕГѠ ѠНЬ РѢ Н НЕДОУЖЕНЬ ЕСМЪ Н СѢДѢХЪ НА ЖИВОТНИИМЪ; ИЗЫДИ Ѡ ПРОКЛЕТАГО СЕГО Н СѢДИ ВЪ КЕЛИИ ИАКО ЖЕ Н ВЪСН ОЦН; МНѢ ГЛАМИ ЧЕДО ДОБРОЕ СѢДЫ ТРЪПѢНИЕМЪ БЖИИЕМЪ; КЪ МНѢ СѢДИ ЧЕДО СЪ ТРЪПѢНИЕМЪ БЖИИЕМЪ; ГЛА КЪ МНѢ ѠКОУДОУ ЕСН БРАТЕ ЧТО ИАЖЕ О ТЕБѢ Н ПОСАЖѢШЕ МЕ ТРИ БРАТНА ЕДЕНЬ ОУБО СѢДѢШЕ СЪ ЗАДЫ МЕНЕ; РЕЧЕ ИАКО СѢДЕЩОУ МН ВЪНЕТРЪНЕ; СѢДОУХЪ ВЪ ЛЮБВИ; ИАКО ЖЕ СѢДѢХЪ ВЪ КЕЛИИ СВОЕИ; БРАТЪНА СѢИМЪ ЗЕ^а ИТН.

Основното значење на лексемата СѢДѢТИ го следиме во многу примери од типот на: Н ТѠМОУ МЛАНТВОУ ТВОРЕЩОУ АЗЪ СѢДѢХЪ ТѠМОУ БДЕЩОУ АЗЪ СПѢХЪ. Интересно е да се напомене дека во ракописот го среќаваме и глаголот напишати со значење *нацрта*. Ова го гледаме во следниов пример: СѢ Ѡ ТАИНОЩНОУ Н НАПИСАХЪ ДВА ПИТАКЪ СВОЕЮ РОУКОЮ.

Калката ВИДѢТИ СЪНЪ ја одбележуваме во примерите: ИЖЕ БАЛНАМЪ ДОМОУ ТОМУ^о ВЪ ДОМОУ СВОЕМЪ СѢДЕ ВИДѢ ВЪ СНѢ ВЪНЬ ЖЕ ЧАСЬ РАЗБОИИИКЪ ОУМРѢТЬ ЕТЕРИ МОУРИИИ.

- латинизми

Употребата на заемките од латинско потекло, во однос на заемките од грчко потекло, е во значително помал број. Според ова, ракописите што ги обработуваме не отстапува од другите црковнословенски текстови, во кои употребата на латинизмите е исто така ретка и ограничена. Во стсл.

¹⁶ Б. Конески, Историја..., 220.

¹⁷ Б. Конески, За Станиславиовиот пролог, Прилози, МАНУ, II 1-2, 1971.

ракописи среќаваме употреба на синонимните форми просфора (просфора) - комьканне (communicare). Сп.: и азъ принесоу просфоурн ѿко же и вы ѡны же ѿрѣваахоу глѡще; приехъ ѿ роукоу его комканнѣ. Лексемата просфора е адаптирана како просфоура. Лексичката заемка од латинскиот јазик луна (luna) во Слоѣс се јавува во примерите: слѣнце потъмнѣетъ и луна не дастъ свѣта своѣго звѣзы спадоутъ с небесе; кто сътвори слѣнце и положи луноу и оукрош звѣзы и нема свој словенски дублет. Лексичките единици како вино (vinum) и оцѣтъ (acetum) се од најстарата наслојка од латинско потекло.¹⁸ Во ракописите се јавуваат во примерите: на вечерѣ мнооцѣнны поеше и на вино мнооо ни на ѿтера мнооцѣннаа; пи вино по малоу; о винѣ до гѣ уаше приѣман; и вино разлнчнѡ пиѣ; и вишнѣ вино бѣжн ѿко ѿ гнѣ нзмнн мнооуци сѣдохъ въ любвн пиѣ вино; понатаму: же самн пиютъ оцѣтъ поѣже; примерите од типот; и виногра вражамн ѡбезати се; еда саден виногра въ тнѣн ѣа. Од латинско потекло се и лексемите коишто означуваат имиња на месеци. Во ракописите се среќаваат примери само од месец мартъ (Martius): мѣа марта зѣ день. Од терминолошката лексика се среќава лексемата олтаръ: невнмъ нзѣ ѡларѣ глаѣ.

- германизми

Во однос на германизмите во старите словенски ракописи, компаративните проучувања покажуваат дека на лексичко рамниште се напластиле три слоја германизми од различно временско и територијално потекло, и тоа германизми што се прифатени од Словените уште во нивната прататковина,¹⁹ понатаму вториот слој го сочинуваат балканско-готските заемки и третиот слој, оние што навлегле во словенските богослужбени книги во текот на кирилometодиевската мисија во Велика Моравија.

Тука ќе се задржиме на третиот слој германизми кои се употребуваат во овој ракопис. Како заемка од германскиот јазик се употребува лексемата блюдо со значење чинија. Сп.: врѣже блюдо велнко звецаннемъ 403/6, нмоуци а ѿ лнтрѣ злата блудн. кѣнасъ е исто така заемка од германскиот јазик која се среќава во: недостонномуу и тлькоуцоумоу кнеза тврнмн; сластехъ кнеза творнмн; прнведетъ къ кнезоу вашему; ставлаютъ кнеземъ кнежнны; кнезь оубгааго дщере; възвѣцаетъ кнезоу обеци; ѡбразомъ кнезоу глаше възвѣстн се кнезоу и оставленъ; кнеза на помощь прнводити итн. Во неколку примери ја среќаваме и лексемата пѣнасъ: битн въ мнрѣ семь раз пѣнеза сеѣ нже ѣсть ѿ троуда твоего; толнко лѣтъ даде ѣмоу снлоу творнтѣ пѣнець снн роукамъ свонмъ; азъ же възехъ пѣнезь и дахъ ѣн рекьшь; ѿко не нмамъ ни ѣдногѡ пѣнеза. За германизам се смета и сложенката чија прва компонента е лнхѡ-, како, на пр.: ѿко хрѣтн. и лнхѡемѣемъ, ѿко загары.

¹⁸ Б. Конески, Историја..., 221. „Некои зборови од латинско потекло, како оцет, вино, цар можеле да бидат примени од Словените пред нивното раселување со германско воздејство.“

¹⁹ Мартынов, В. В. Славяно-германские лексические взаимодействия древнейшей поры, К проблеме прародны славян, Минск 1963.

• словенизми

Словенската писменост започнала во втората половина на деветтиот век со вклучувањето во преведувањето на Евангелието.²⁰ Старословенскиот лексички фонд е анализиран од голем број слависти, кои се сложуваат со констатацијата дека првиот словенски писмен јазик, доколку се земе предвид времето за кое станува збор, располагал со богата лексика која ги покривала сите области од лексиката.²¹ При анализата на лексичкиот материјал на стсл. ракописи можеме да забележиме дека истите изобилуваат со лексика поврзана со конкретни и апстрактни области, почнувајќи од семејните до религиозно-филозофските.

1. Лексичките единици сврзани со семејните и брачните односи, како и со роднинските односи, со кои словенските јазици се многу богати, и покажуваат присутност и во современиот јазик: БАБА, БРАТА, ВНОУЦИ, ВДОВЪ, ДОМАЧЕДЕЦЪ, ДЪЦЕРЕ, ДЪВАА, ДЪТЕ, ЖЕНА, МАТИ, МЛАДЕНЬЦИ (МЛАДЕНСТВО), НЕВЪСТОУ, ѠТРОКОМЪ (ѠТРОУЕ, ѠТРОУНИЦЪ, ѠТРОУНИЦИ), ОТЦА, РОДИТЕЛЕ, (РОДНУѠМЪ, ПОРОДИВШАГО), СНА, СЕСТРА, СОУПРОУЖНИЦОУ, ЮНЪ (ЮНОСТИ, ЮНОШО).
2. Во ракописите среќаваме и голем број лексички единици коишто означуваат делови од човековото тело: БРАДА, ДЛАНЪ, ЖИЛА, ЗЪНИЦА, ЗОУБЪ, КОЛЪНО, КОСТЪ, КРЪВЪ, ЛАКТЪ, ЛИЦЕ, МЪШЫЦА, НОЗДРИ, НОКТИ, ѠБРАЗЪ, ОКО, ПЛЕЧЕ, ПРЪСТЪ, ПОУПОКЪ, РАМО, РОУКА, ОУСТА, ОУШИ, ЧЕЛЮСТА, ЧРЪВО, ОУТРОБА, БИЛО, ВЕЛЕМОУДЪ, ВЛАСИ, ВЪНА, ВЪКО, ПРЪСИ, СЪСЦЕ, ЧРЪСА.
3. Во старословенските ракописи се регистрирани зборови со кои се именуваат птици и животни. Во оваа семантичка сфера се опфатени имиња на домашни и шумски животни и инсекти: АГНЕЦЪ, ВЕЛЪБЖДЪ, ГОУСКА, ГОУДЕ, ЖРЪБЕЦЪ, ЗАГАРЪ, КОЗА, КОКОШЪ, КОНЪ, ОВЦА, ОСЪЛЪ, ПЕСЪ, ПТИЦА, СВИННИ, СКОТЪ, ТЕЛЪЦЪ, ХРЪТЪ, ВЪКЪ, ВРАНЪ, ГАВРАНЪ, ГРЪЛНИЦА, ЖАБА, ЗМНА, ЛИСНИЦА, ЛЪВЪ, МОУХА, МЫШОВЫ, СКОРЪПНИ, ЧРЪВЪ, КРИЛА И ЛОВЪ.
4. Лексички единици кои означуваат различни предмети од домаќинството, накит, облека и сл., кои според употребата се делат на две подгрупи:

²⁰ Цейтлин, Р. М. Лексика старославянского языка, Москва 1977, 26–43.

²¹ Верещагин, В. М. Из истории возникновения первого литературного языка славян, Доклады на VII международном съезде славистов, Москва 1973, 6; Достал, А., Вопросы изучения словарного состава старославянского языка, Вопросы языкознания, 6, Москва 1960, 4-8; Цейтлин, Р. М. Характеристика лексических и словообразовательных средств старославянского языка, VII международн съезд славистов, Москва 1973 415–418; Г. Јовановић, Јеванђелска лексика у јужнословенској ћирилској традицији, Јужнословенски филолог, XIII, Београд 1987, 83–84; Мареш, Ф. В. Древнеславянский литературный язык в великоморавском государстве, Вопросы языкознания, X, 2, Москва 1961, 17–18; Жуковская, Л. П., Текстология и язык древнейших славянских памятников, Москва 1976, 128.

- првата подгрупа опфаќа лексеми кои се сè уште зачувани во македонскиот јазик: БЫСЕРОМЪ, ВЪНЕЦЪ, ГРЪНЕЦЪ, КАДНО, КОВЧЕГЪ, ОДЕЖДА, ОДРЪ, ПОАСЪ, СВѢТНЛЪНЫКЪ, СВѢЦА (СВѢЦИННЪКЪ).

- втората подгрупа се лексеми кои веќе не се употребуваат во нашиот јазик: БАГРѢННЦОУ, ВРѢТНИЦЕ, ДРЕХЛА, ЖЕЗЛН, ЛОЖИ, МНОЛОТАРЪ, ОДѢЯННА, ПОНѢВА, РИЗН, СКОУДЕЛНЫКЪ, ЦЪКЛѢННИЦА.

- македонизми

Тие претставуваат составен дел од лексиката на најстарите канонски старословенски споменици. Лексиката на спомениците од македонската варијанта во својата основа е составена од кирилometодиевскиот лексички фонд, односно во македонските текстови се среќаваат голем број архаизми.²²

За овој лексички слој, кој го сочинуваат ограничен број лексеми карактеристични за Охридската книжевна школа, којашто се одликува со поголема конзервативност во однос на Преславската книжевна школа,²³ покрај терминот македонизми, се користи и терминот охридизми.

Македонизмите во ракописите ги претставуваме со неколку примери:

алкати: н бѣдн ѿ него приеухъ колнкаамн сътвори алкати н жедати; бдѣти; блюдо: на землю послѣже же връже блюдо велнко звецаннемь, ѿ антръ зла блюди жедѧ немножае трѣ златнныкы итн.; брань: не ослабѧють особна брань плѣтѣна нрне н брати подвигнѣмъ се трѣпѣти брани воини бо ѧсме, непрѣстааше оууеще ме бѣше же ми многаа брань ѿп.по вѣставѣ, змин брань блюна моурннѣскы же слоугъ, въ срѣце твоѧ сътворитъ брань с.тонѣ слншаухъ троубоу ѧко на брань н смоутнхъ се н глаухъ къ себѣ бран ли ѣ зѣ ѿвѣца бѣсь брань, ѿ гн брань же створи се между ѿцн, трѣпѣти брань, скытскы брань принѣти въ келн своен; велнн: аще соутъ нѣцн тамо по велнн нзыт; вын: стнтелнне вынѣ чѣти къ добрннмъ се припнщешн; н бѣ лице, ѧн н вын н мышце н прѣси н дланю роукоу ею; всхытити: ѿпасти н всхытитъ бо ѧго помысль; женнхъ: вѣстанѣте спещен, се принде ж еннхъ ѿвръзаетсе гробы н слышетъ; н въ пропастехъ рѣют се женнхѡмь

²² Б. Конески-О. Јашар-Настева, Македонски текстови 10–20 век, Скопје 1972, 5–8, 43–46; V. Mošin, O periodizaciji rusko-južnoslovenskih veza, Slovo, 11–12, Zagreb 1963, 13–130; J. Kurz, Církevněslovanský jazyk jako mezinárodní kulturní (literární) jazyk Slovanstva, Československé přednášky pro IV. Mezinárodní sjezd slavistu v Mosakve, Praha 1958, 13–21. Б. Конески, Охридската книжевна школа, Климент Охридски, Студии, Скопје 1986, 9–23; Львов, А. С. *Очерки по лексике памятников старославянской письменности*, Москва 1966, 308; Б. Конески, Карактеристиките на македонската варијанта на црковнословенскиот јазик, Од историјата на јазикот на словенската писменост во Македонија, Скопје 1975, 25–27; Р. Угринова-Скаловска, За некои особености на македонската варијанта на црковнословенскиот јазик, Slovo 25–26, Zagreb 1976, 175–184; В. Десподова, Студии за македонската средновековна лексика, Скопје-Прилеп 1997, 86; М. Миовски, Хлудов паримејник - лингвистичка анализа, Метаморфоза, Скопје 1996, 188.

²³ Б. Конески, Охридска книжевна школа, Климент Охридски, Студии, Скопје 1986, 9–23; З. Рибарова, Охридските традиции и јазикот на македонската средновековна писменост, Климент Охридски, Студии, Скопје 1986, 56–77.

радостно; не тѣцнши се причестити се неѡмоу женноу и дѣоу стому; стонтъ бо снхъ врачъ и женнхъ възглашають глѣ; проповѣдоуютъ нашъ врачъ женнхъ дшамъ ншнмъ; не ѡдаси ею бракоу нь оу невѣсти неѡмоу женноу хоу ншемоу; посаднхъ ме ею обѣдовати съ женнхомъ пришъ едннъ ѡ мурннъ; прѣставити хоу женноу моемоу бесѣртному; жрѣтва: въ любодѣани жрѣтвѣ да бѣ ѡко нечѣстивые ѡ ноудъ; испльнь трѣбъ и жрѣтвѣ прѣдъ вѣртн все; прѣжѣ сътворитъ жрѣтвоу и потомъ въхѡднтъ къ женамъ; дати ѡко же бѡ нева жрѣтва; да приметъ бѣ жрѣтвоу твою дльжнь бо еси; и створи жрѣтвоу боу нашему; жрѣтва бѣсовска; нсконн: бѣ вышнн нсконн сътвори; нстина: нь нмамъ нстиннаа исповѣданна; вѣды въ нстинноу ѡко егда конуна жнвота моего; въ нстинноу бѣднн члвколюбне; еднного бѡ нстиннаго емоу же слава и честъ; спнши ли съ мною ноцъ сню она же ѡко въ нстинноу красноу дшешо; и како оувѣмъ аще нстина ѣ ѡко дѣствѣють; с покааннѣмъ нстиннымъ и исповѣданнѣмъ пристоупнымъ; да аще соутъ нстина оубы ме; сгрѣшеннѣ тешко ѣ по нстинѣ нь ѡнели сълоучнтъ; пастыръ: стѣда къ тебѣ прѣвѣгаю пастыроу доброму понцъ и мене заблужшаго; помлоун ме гн потомъ нсчѣли ме обрати ѡко пастыръ ѡко наставникъ; добра те храннтелѣ ѡ храннтелѣ ѡ епискоупе поставнхъ дшн ѡроун добра те пастырѣ овучете хоу створнхъ; хоте стадо нзѣраннѡе нстиннаго пастырѣ да прѣльстнтъ овьце стада; знающе навѣ гла сты и нстиннаго пастырѣ тогда познають его оуклоныка соуща, а незѣло ѣсть побьнь нстинноу пастыроу тежекъ оубо есть; окаянь, пастыръ сы намъ даже до вѣрнннѣ же пришел еси; продати: възыдохъ продати роукоудѣланѣ свое въ весн; и въземъ кожоушець свои и ндохъ въ весь ѡко продаю роукоудѣланѣ свое; ѡко роукоудѣланѣ свое приндохъ продати ѡна же рѣ ми аще роукоудѣланѣ свое продаешн не ѡмрыцан; въ весь ѡноу продати роукоудѣланѣ свое; и велнчѣство ради продажѣ малого ѡного роукоудѣлани тѣщнше; моужемъ монмъ и ѣсть оусмошьвьць и роукоудѣланѣ свое нде продати; нде же ѡбрѣтахъ мннхъ продающа роукоудѣланѣ свое поемлахъ его съ честноу въ домъ свои; свнраати: тнмбани ѡхоу друзгы же свнрѣщаще прнглашахоу; скоро: ѡко ѡ сна въскорѣ въскрснтъ; ѡко въкнновннхъ, паче множае, скоро оупѣвлютъ на дѣла добродѣтелна; скоун прѣстола скоро и расрѣза рнзнъ свое; скрѡ нстекыши вьнь; лнгръ злата и скоро прѣчуть дахъ в роуцѣ ѡн слышавъ гла, скоро къ поустннн оустрѣми се; ѡко да скоро въведетъ; и въземъ чашоу скоро крѣцѣте чаше; свѣдѣтель: ѡко же кннгы свѣдѣтельствоуютъ бѡ народа; прѣдаю ти епискоупе свѣдѣтельствующоу стому дѣа помысли злнѣ често поучаемъ блгаа дѣла тан свѣдѣтеле же жнтно; выпнши же свѣдѣтеле нѣкые чѣвкы нже оумрѣше; тѣкмо: память тѣкмо въ црѣствѣ; ноа слъзень тѣкмо вложнста въ другоую стрноу; ннколнже не ндѣхъ тѣкмо ѡ вѣра вѣрь; ѡ оузъ снхъ тѣкмо авьва нѡанъ; блгаве бѡ не оусты тѣкмо ньн срѣемъ и не обладаетъ тобѡю; что же тѣкмо ндѣхъ еднного ѡ поповъ; ннкомуже тѣкмо въ домъ ѡца моего

ндоу; ѱрѣво: радн соупроужства нашего прннмн ѱрѣвноуоу раноу въ все днн животе своего; кто впроснтъ въ ѱрѣвѣ нмлющню женоу; иако цѣломоудрне ражаѣтъ оудръжаннѣ ѱрѣво оудръжаннѣ иестъ матн дръзостн; спн ме нс ѱрѣва мѣтере моею спн ме; помышлнше къ ѱрѣв снѣнннмь стрѣтемь ж енѣскымь; н тако коупнтъ брашна н всакоу вещь ѱрѣвноуоу н прнставннкы же прнставнтъ творнтн повелѣнна; н повелѣ огнь пбслатн подь ѱрѣво иего; аце створнмь ѱрѣво своѣ малω; належаше мн бѣсъ ѱрѣво ωбъ иаденнѣ. иако же многоушн оукраднтн оукрадохъ н тан иастн н пн; ненеснщню ѱрѣво моего нн хлѣба нн водоу.

Во лексичкиот состав на старословенскиот јазик, покрај заемките кои навлегле како резултат на директниот контакт на овој јазик со другите јазичи, се јавува и една група лексеми од несловенско потекло, кои, според етимолошкото потекло, се определуваат како протобугаризми.²⁴

бнсеръ (μαρϰαρίτης): понеже бысера многоцѣннмоуцѣ въ манастира нашемь; вратъ златомь н каменнѣмь н бнсеромь оу створена бѣхоу въ ноутрь; печать (σφραγί): врагъ да всн звѣрнноу печать въздвнгноутъ; н даѣтъ иемоу свою печать сквржы не въпростоу на всакоу юдъ; кто нмать печать печать моуцнтелевоу нлн на десннцн; иако же всн прнеше печать анѣднхѣу поклоннше се иемоу; иже праведннцн н всн непрнѣмше н печатн мѣнтелевы мокавоу; положн печать нстражннкы; запечатыватн (σφραγί ζειν): сего радн запечатываѣтъ десннцоу ѱлбкѣ; запечатыван тоже; ковѣуегъ (κιβωτός): сѣтворнтн ковѣуегъ златъ; нскнпѣ нс ковѣуга мнра; коумнрѣскъ (εἰδώλων) н бгѣтѣствомь кнпѣца коумераское маже роднтѣла моего; кѣннгы (γραφαί, γραφή): въ стѣхъ кннгахъ; иако же кннгы свѣдѣтельствоуютъ; бж стѣннннхъ кннгъ проучнтаннѣмь ѱто хѣте въ кннгахъ дѣлаѣтъ аце на дѣло роукоу простнраѣшн еззыкъ да поѣтъ; ннколнже кннгн ѿ роуку мѣ нсхожахѣу; н свщѣннхъ кннгъ; н ѱто иестъ кннга ωна; н створн иемоу процн еноу кннгоу итн.; соуета (ματαιότης): въ соуетѣ днннѣ мон зре сн кончнноу; помышлѣне н радн соуетна бω соутъ спнмо малстнѣ; по менн влѣко иако ѱлвкъ соуетнѣ спбн се по менн; въ смѣха радн соуетнаго нглоуменна н празнованна лубове нмѣхωмь нъ къ соуетнннмь; нзбѣжатн соуетн мнра сего; ѱрътогъ (θάλαμος): н створнше бракъ оукрашнше ѱрътогъ н вѣнѣуаше нхъ стѣмн свщѣннныкы; н влѣзе въ ѱрътогъ сѣде нъ прѣстола златѣ; въ ноутрь ѱрътога внндоше.

Во македонските средновековни ракописи се чувствува стремѣжот за верност кон кирилometодиевската традицнја. Лексичката наслојка којашто го опфака чешкоморавскиот ареал, односно моравнзмнте, се сфакале како составен дел од таа традицнја, поточно тне лексеми прѣставуваат дел од зборовннот фонд на текстовнте од канонскнот пернод, па поради тоа имаат

²⁴ А. С. Львов, Иноязычные влияния в лексике памятников старославянской письменности (тюркизмы), Славянское языкознание, VII международный съезд славистов, Варшава 1973, 211–228.

големо значење за историјата на старословенскиот јазик.²⁵ Поради фактот што овие зборови се од големо значење за развојот на старословенскиот јазик, на нив им е посветено големо внимание од страна на поголем број слависти.²⁶

блнжннн: сѣмѣреннн кѣ блнжннемоу любѣве; кѣ блнжннемоу старѣоу итн.; варѣ: дондн же прѣнде варѣ днєвнн да не ѿ пагоубышо себє; абнє постнже ме варѣ днєвннн н наѣухѣ нѣзєзат нже жєно; нже жєно н варомѣ слнѣнннмѣ вѣзываа кѣ боу; мразомѣ же н варомѣ слнєнѣнѣ нмѣ; вѣстѣ: разоумѣтн нѣтѣ себѣ вѣстѣ себє ѿпрѣложена крѣвнн; не вѣде бѣ вѣстѣ нже ѿ мнѣ мларѣдовѣ н рѣ нємоу црѣ; соубамн вѣстѣ нзбавнтн нѣ; крѣ ено понѣтн. вѣстѣ бо вѣла тѣвон же н мон; вѣстѣ бо самѣ нспнтѣоує итн.; вѣложнтн: н тѣ.тѣ ємоу н вѣложнвѣ єдннѣ скоутѣ манжтннѣ; нєзѣзѣрайнѣ ѿ вѣннтн мн вѣ црѣство нєбннє; бєзѣмѣстнѣ же помѣслывѣ нєтѣлѣкнѣоувѣ вѣннтн н абнє наѣухѣ зѣватн; годннн: н слнѣно дан ѿ ноу до годннн сѣмртннѣ не ослаблѣемѣ; двѣрь: двѣрь стѣрайнѣ закѣлоуѣнѣомѣ н вѣрата мнѣоуѣхѣ блѣгнѣхѣ дѣлѣ; зѣтворннѣхѣ двѣрн кєлнн; вѣнѣ зѣтворнвѣ двѣрн н вѣннѣ вѣ црѣковѣ ѿвѣрьзѣ двѣрь н нзѣде; ѿвѣраютѣ єму двѣрн н вѣхѣоднтѣ вѣнѣтѣрь; сѣдѣхѣ при двѣрєхѣ двѣра нєго итн.; єдѣ: глѣоцє н себѣ єдѣ оубѣ обѣрѣтѣютѣ сє; сѣврѣшенѣ нєстѣ єдѣ садєн вннѣоуѣ вѣ тѣн ѣдѣ; днєшнн дѣнѣ мнмѣондѣ єдѣ добѣхѣомѣ ѣто єдѣ потѣрѣхѣомѣ; бѣратѣ старѣоу єдѣ годѣ нє; поѣто гнѣ абѣва єдѣ ѣто сѣблѣзннлѣ нєсмѣ; ѿѣє стѣ єдѣ моцнѣо нєстѣ итн.; єдннѣ: єдннѣмѣ окомѣ нлн нѣкннмѣ юдннмѣ лнѣдѣ; бо дѣше с тѣлоомѣ тѣворнтѣ єдннѣ дан плѣтн, єлнѣко тѣрѣбоуєтѣ оузєтн; нѣ мѣтѣвоу сѣтѣворшоу єдннѣ ѿ нѣ бѣратѣ тѣрн днн ѿгнємѣ лѣотѣ; наѣєше єдннѣ по єдннѣомѣу глѣтн; вндѣше жєноу єдннѣоу ндоуцѣоуѣ прѣбѣражѣше бѣсѣ; срѣцє єдннѣ нєпрѣстѣайнѣ понѣтѣ; потѣомѣ же єдннѣ нтн ндѣ вѣла; бѣоутѣ сє рѣзѣбѣонннцн єдннѣоу нѣко же мнѣоуѣхѣ; н нн ѿ єдннѣоу же сѣдрѣжнмѣ нже повѣдѣ; вндѣхѣ єдннѣоу ѿ попѣовѣ блѣотѣворєшѣ; вндѣше жєноу єдннѣоу ндоуцѣоуѣ прѣбѣражѣше бѣсѣ глѣше с нєю жєнн; она же ѿвѣѣцѣ глѣоцн. азѣ ѣєстнѣнншн ѿѣє, ѿ стѣранѣ єдннѣ нєсмѣ глѣголємѣ; жнвѣотѣ: варнѣобѣрацєннє дѣшоу моєоу жнвѣотѣ моєоу моуѣннмѣ єсмѣ сѣдѣлѣж ннѣкомѣ моннмѣ; ѿ скѣврѣнѣнѣ ацѣ дѣнѣ жнвѣотѣ єгѣ помєнн нѣко вѣ бєзѣкѣонн; вѣ всє днн жнвѣотѣ моєоу да пожнєтѣ; грѣбѣ прнєтн ѿданнѣ тѣрьгѣ бѣ єстѣ жнвѣотѣ нѣше; нн ннѣоу же кѣоєгождѣ омѣѣшѣ жнвѣотѣ крѣомѣ вѣсєлєннє; ж нтнє: ѿ сєго жнтнѣнѣ кѣ ономѣоу; глѣтѣ ѣлѣвѣсѣкоє жнтнє нѣко вѣсѣкѣ плѣтѣ; ѿ жнтнѣнѣ нєхѣдєцѣнѣ на мѣтѣвоу кѣ боу обѣратн сє; сѣдрѣжѣтн свѣон глѣо ж нтнє посѣрѣдѣ сѣблѣзнн; нѣко вѣсє пєѣалн жнтнѣнѣ сєго ѿвѣрьгошє сє; рѣдѣн сє

²⁵ R. Večerka, *Slovanské počátky české knižní vzdělanosti*, Praha 1963, стр. 77–78.

²⁶ А. С. Львов *Очерки по лексике памятников старославянской письменности*, Москва 1966, 12–13; В. Погорелов, *Западно-славянские элементы в кириллометодиевской лексике*, *Sborník prací I. sjezdu slovanských filologů v Praze 1929*, svazek II, Praha 1932, 667; Б. Конески, *Од историјата на јазикот на словенската писменост во Македонија, Скопје 1975*, 26; Р. М. Цейтлин, *Лексика старославянского языка*, Москва 1977, 51.

Географските имиња се однесуваат на населени места и области: алаѡднкына; алекѡсандрнѣ; аньднѡхн; аснѣ; аскалонь; афрѡгню; аѡннь; внзанднѣ; геѡснманню; гѡра сннанстѣ; емесъ; ефесъ; кнлкнѣ ; копрота; месопотамнѣ; рнмь; ѣрлмь; ѣтнѡпню; алексеьдрѣвннѣ; аммоннѡвн; вавилоньскаа; варьварь; евренскнмн; нюдѡѡмь; лаврьскаго; лавраньскы; скнтнѡтѣскы; тавенннѡтѣскыѣ; ѣвренскааго.

Во заклучокот на овој реферат можеме да констатираме дека лексичките наслојки имаат широк дијапазон на употреба и богат спектар на разновидност во нивната фреквенција во старословенските ракописи без оглед на нивната проевиненција и место на создавање. Правописот на еден ракопис како и неговиот лексички состав, зависат од влијанието на предлошката, како и од подоцнежните наслојки, внесени во преписите што му предходат на зачуваниот ракопис, во кој може да е одразено влијанието на некој книжевен центар со што го наложил својот авторитет и, најпосле, делумно од говорот на пишувачот на ракописот, со што доаѓа до израз во последниот препис²⁷. Најголемиот дел од лексиката на истражуваните ракописи се совпаѓа со основниот лексички фонд што е регистриран во канонските стсл. ракописи, а очевидна блискост покажуваат и со ракописите од првата редакција на евангелскиот текст²⁸ која Г. А. Воскресенски²⁹ ја нарекува најстара јужнословенска редакција.

Преку прикажувањето на лексичките слоеви коишто ги бележиме во повеќе старословенски ракописи ја покажавме фреквенцијата на одделни лексички единици коишто ги проследивме, а воедно ја дескрипиравме и меѓусебната взаемна поврзаност помеѓу словенските јазици, и влијанието коишто истите го имаат од несловенските лексички наслојки и нивната фреквенција во старословенските ракописи.

²⁷ Б. Конески, *Вранешнички апостол*, Стари текстови II, Скопје 1956, 45.

²⁸ По распоредот на евангелските четива во ракописот Карпинското евангелие е полн апракос, а најголемиот дел од полните апракоси спаѓаат во втората редакција. Првата редакција е редакција на четвороевангелија. Од полните апракоси вон еа спаѓаат само три ракописи: *Карпинското ев.*, *Македонскиот евангелски текст од збирката на Срезневски бр. 1* во БАН, Санкт Петербург и *руското Волоколамско ев.* (в. В. Десподова, *Григоровичево евангелие бр. 9*, Македонски средновековни ракописи II, Прилеп 1988).

²⁹ Г.А. Воскресенский, *Характеристические черты четырех редакций славянского перевода Евангелия от Марка по сто двенадцати рукописям Евангелия XI-XVI вв.*, Москва 1896 (из „Чтений Общества Истории и Древностей Россискох“ за 1896 г.; Л. П. Жуковская, Типология рукописей древнерусского полного апракоса XI-XIV вв. в связи с лингвистическим изучение их. Памятники древнерусской письменности. язык и текстология, 199–313.

Литература

- Верещагин, В. М. Из истории возникновения первого литературного языка славян, Доклады на VII международном съезде славистов, Москва 1973.
- Воскресенский, Г. А., Характеристические черты четырех редакций славянского перевода Евангелия от Марка по сто двенадцати рукописям Евангелия XI-XVI вв., Москва 1896 (из „Чтений Общества Истории и Древностей Россискох“ за 1896.
- Десподова, В. Студии за македонската средновековна лексика, Скопје-Прилеп, 1997.
- Десподова, В. Лексичкото и семантичкото влијание на грчкиот јазик во македонските библиски ракописи, сп. Македонски јазик 34 (1983).
- Десподова, В. Студии за македонската средновековна лексика, Скопје-Прилеп 1997, 86.
- Достал, А. Вопросы изучения словарного состава старославянского языка, Вопросы языкознания, 6, Москва 1960.
- Жуковская, Л. П. Текстология и язык древнейших славянских памятников, Москва 1976.
- Жуковская, Л. П. Типология рукописей древнерусского полного апракоса XI–XIV вв. в связи с лингвистическим изучение их. Памятники древнерусской письменности. язык и текстология.
- Индекс кон речникот на македонските библиски текстови, Македонистика 4, 1985, ИМЈ, Скопје 1985.
- Јовановић, Г. Јеванђелска лексика у јужнословенској ћирилској традицији, Јужнословенски филолог, XIII, Београд 1987.
- Конески, Б. Контакти во речникот со балканските јазици, Историја на македонскиот јазик, Скопје 1967.
- Конески, Б. Од историјата на јазикот на словенската писменост во Македонија, Скопје 1975.
- Конески, Б. Охридска книжевна школа, Климент Охридски, Студии, Скопје 1986.
- Конески, Б. Вранешнички апостол, Стари текстови II, Скопје 1956.
- Конески, Б. Историја на македонскиот јазик, 1967.
- Конески, Б. За Станиславиот пролог, Прилози, МАНУ, II 1-2, 1971.
- Конески, Б. О. Јашар-Настева, Македонски текстови 10-20 век, Скопје 1972.
- Конески, Б. Охридската книжевна школа, Климент Охридски, Студии, Скопје 1986.
- Конески, Б. Карактеристиките на македонската варијанта на црковнословенскиот јазик, Од историјата на јазикот на словенската писменост во Македонија, Скопје 1975.
- Львов, А. С. Очерки по лексике памятников старославянской письменности, Москва 1966.

- Львов, А. С. Иноязычные влияния в лексике памятников старославянской письменности (тюркизмы), Славянское языкознание, VII международный съезд славистов, Варшава 1973.
- Мареш, Ф. В. Древнеславянский литературный язык в великоморавском государстве, Вопросы языкознания, X, 2, Москва 1961.
- Миовски, М. Хлудов паримејник-лингвистичка анализа, Скопје 1996.
- Мартынов, В. В. Славяно-германские лексические взаимодействия древнейшей поры, К проблеме прародны славян, Минск 1963.
- Мала енциклопедија, Београд, 1968.
- Новотни, С. Слоештички патерик, Скопје 2013.
- Погорелов, В. Западно-славянские элементы в кирилometодиевской лексике, Sbornik prací I. sjezdu slovanských filologů v Praze 1929, svazek II, Praha 1932.
- Рибарова, З. Охридските традиции и јазикот на македонската средновековна писменост, Климент Охридски, Студии, Скопје 1986, 56–77.
- Старословенско-македонски речник (со грчки паралели), В. Десподова, С. Новотни, Е. Јачева-Улчар, М. Чичева-Алексиќ, Прилеп-Скопје 1999.
- Угринова-Скаловска, Р. За некои особености на македонската варијанта на црковнословенскиот јазик, Slovo 25–26, Zagreb 1976.
- Цейтлин, Р. М. Лексика старославянского языка, Москва 1977.
- Цейтлин, Р. М. Характеристика лексически и словообразовательных средств старославянского языка, VII международн съезд славистов, Москва 1973.
- Шепард, Ф. Византија, О културама, Београд 1972.
- Lexicon palaeoslovenico - graeco - latinum emendatum auctum ed edidit Fr. Miklosich, Vindobonae 1862–1865. Slovník jazyka staroslovenskeho, lexicon linguae paleoslovenicae, Academia Nakladetství Československé věd Praha 1974.
- Večerka, R. Slovanské počátky české knižní vzdělanosti, Praha 1963.
- Enciklopedija Leksikografskog zavoda, T. V, 678.
- Enciklopedija Leksikografskog zavoda, T. III, 286.
- Mošin, V. O periodizaciji rusko-južnoslovenskih veza, Slovo, 11–12, Zagreb 1963.
- Kurz, J. Církevněslovanský jazyk jako mezinárodní kulturní (literární) jazyk Slovanstva, Československé přednášky pro IV. Mezinárodní sjezd slavistu v Mosakve, Praha 1958.

Sonja Novotni, Mihajlo Markovic

LEXICAL LAYER IN OLD SLAVIC MANUSCRIPTS

Summary

In this paper we pay attention to the lexicon in Slavic manuscripts and lexical layers that can be seen in them. Spelling of a manuscript and its lexical composition depend on the impact of a prepositional, and by later deposits, included in the transcripts which precede the manuscript preserved, which can be reflected the impact of a literary center that ordered their authority and finally, part of the speech writer of the manuscript, which is apparent in the final transcript. Accordingly, subsequent copies are much richer and for its lexical composition and the stylistic means in their vocabulary can we share few lexical layers. Besides archaic lexical layer, which is assumed to be inherent in the first Cyrillo-Methodian translation as a result of the impact of the text that was displayed in different historical periods, different areas of the Slavic dialect aerial, means, as a result of the impact of various literary schools and editors, and the last writer in later copies are in place and lexical innovation. I'll try to give a brief overview of the scope of synchronic and diachronic map which has a lexical layer, but will description between Slavic language and influence in Slavic manuscripts, and the impact which they have each other Slavic languages in the process of their creation.